

Ady kritikai megközelítése egy verselemzésből kiindulva

Ady Endre: Rohanunk a forradalomba (1913)

A történelmi háttér

A kor, amelyben Ady Endre mint költő és újságíró színre lépett, kibontakoztathatta lírai tehetségét, sorra jelenhettek meg verskötetei és politikai cikkei; amelyben országos, de főként budapesti hírnévre tett szert, anyagi egzisztenciát teremthetett magának; amelyben állandóan viaskodva a világgal és önmagával, alkotólázban és dekadensen, züllötten, önpusztítóan, viharosan és szenvedélyesen leélhette életének javát, állandó külföldre – főleg Párizsba – utazgatásai és budapesti kávéházi tartózkodásai közepette; amelyben átélhette a hosszú, békés, polgári fejlődés időszakát, aztán a Budapeستől nagyon távoli frontokon zajló, rengeteg hősiességű küzdelmet és a hazáért ontott vért követelő világháború 5 évét – amelyből azonban ő teljes alkalmatlansága, betegsége és kivételezettsége miatt részt vállalni nem tudott, de nem is akart –; és végül amelyben majd – általa is aktívan várva és előkészítve – megélhette a Magyarországot katasztrófába döntő ún. „öszirózsás baloldali forradalmat”, majd súlyos betegsége az életét követelte – **ez a kor a dualizmus, az Osztrák–Magyar Monarchia polgári alkotmányos Magyar Királyságának a XX. századra eső időszaka volt. Ezt a prosperáló, sokoldalúan fejlődő és életerős közép-európai nagyhatalmat külső és belső ellenséges erők tudatosan törekedtek gyengíteni, háborúba rángatni, kivéreztetni és szétverni, ami végül is 1918 őszére az elvesztett háborúval és a tudatosan gerjesztett nemzetellenes forradalommal, illetve az antant kíméletlen békediktátumának kidolgozásával sajnos sikerrel is járt.**

A magyar politikai elitből e pusztulás lehetőségének a veszélyét többen is előre sejtették, de

közülük legvilágosabban gróf Tisza István ismerte fel, aki két ciklusban is (1903–1905 és 1913–1917 között) miniszterelnök és az általa modernizált kormánypárt, a Munkapárt vezetője volt, és aki a legkövetkezetesebben és legnagyobb határozottsággal igyekezett azt elhárítani minden, a jog biztosította eszközzel védelmezve a dualizmus nagy művét. Belpolitikailag az ellenzék által gerjesztett és provokált két veszélyt látott, amelyek alááshatják a fennálló politikai jogrendet és stabilitást. Az egyik a radikális ellenzék részéről követelt általános és titkos választójog bevezetése volt. Tisza ugyanis úgy gondolta – helyesen –, hogy Magyarország társadalma – beleértve a századfordulóra nyíltan a dualizmussal (értsd: a magyar állammal) ellenszenvező, mesterségesen felhergelt nemzetiségieket és a marxista szociáldemokrata párt által a fennálló polgári rend ellen uszított városi munkásosztályt és az iskolázatlan, többnyire írástudatlan agrárproletariátust – még nem érett igazán egy demokratikus választójogi fordulatra, amit csak békés reformok útján lenne célszerű elérni, fokozatosan és hosszabb távon, de semmiképpen sem hirtelen és ideges, türelmetlen lázadás közepette. (Természetesen nem arról van szó, hogy a dualizmus korában minden jól működött, sőt jogos kritikák is megfogalmazódtak, pl. az agrárkérdéssel kapcsolatban. Minimum már a 90-es években szükség lett volna egy nagyszabású földreformra, hogy a nagybirtokos elit gondolkodását racionálisabb, praktikusabb, realisabb keretek közé tereljék. Nem véletlenül születtek meg Mikszáth Kálmán, majd Móricz Zsigmond remekművei a nagybirtokosi és a dzsentri mentalitás vadhajátásaival kapcsolatban. Nem véletlenül alakult ki a századfordulótól a nagy vita az OMGE, az agrárius nagybirtok és a GYOSZ, a merkantil nagyipar között ellentétes érdekeik miatt. Min-

denki a másokra mutogatott, ahelyett, hogy mindkettő önmérsékletet tanúsított volna az alsóbb, dolgozó, alacsony munkabérből vagy elégtelen agrárjövedelemből élő széles rétegek érdekében. Pedig születtek jó elképzelések is, pl. Darányi Ignác földművelési miniszter, Rubinek Gyula, az OMGE igazgatója vagy Nagyatádi Szabó István részéről az agrárreformmal kapcsolatban, de sajnos ezek csak részben valósultak meg a dualizmus korában, valódi földosztásra nem került sor. Ez nagy hiba volt. Ugyanígy nagy hiba volt, hogy az abszolút többségi kormánypártnak [a Szabadelvű Pártnak, majd a Nemzeti Munkapártnak] az elitje nem kereste a tárgyalás lehetőségét a parlamenten kívüli MSZDP mérsékelt, bernsteinista, kautskysta-centrista szárnyával a választójognak egy mérsékelt, ám szigorú feltételekhez kötött bővítése céljából. Az MSZDP polgári demokratikus szárnyának – idetartozott pl. Garami Ernő, Buchinger Manó, Weltner Jakab, Propper Sándor, Peyer Károly, Peidl Gyula – a parlamenti munkába való beemelésével talán hatékonyabban vissza lehetett volna szorítani a folyton szélsőbalról uszító erőket, amelyek aztán a háborús válság idejére már vezető és agreszív szólammá tudtak válni, ami aztán elvezethetett 1918-hoz, majd 1919-hez is.) A másik belpolitikai, már kifejezetten a parlament működésére vonatkozó veszély az ellenzék folytonos és végtelenített obstrukciós tevékenysége volt. Ezzel az eszközzel akarták a többségi kormánypárt és a törvényalkotás működését megakadályozni, de különösen a Tisza István-féle *véderőjavaslat* elfogadását lehetetlenné tenni. A miniszterelnök ugyanis már a század elején felismerte, hogy a nemzetközi erőviszonyok fenyegető változásai közepette (az 1903-as Monarchia-ellenes királypuccs Szerbiában, a háta mögött ólálkodó orosz medve nagy pánszlávista birodalmi terjeszkedési vágya és terve az egész Balkánon és Közép-Európában) szükség volna Magyarországra, illetve az Osztrák–Magyar Monarchia katonai, védelmi erejének növelésére és korszerűsítésére, mert színvonala jelentős mértékben elmaradt nemcsak a szövetséges Német Császárságétól, de az ellenséges antant nagyhatalmakétól is. Tehát a korabeli magyar ellenzék igyekezett megbénítani a kormányzatot egy szigorúan nemzetbiztonsági kérdésben, amelyet pl. Nagy-Britan-

nia, Franciaország, a Belga Királyság, az Olasz Királyság vagy a Szerb és a Román Királyság parlamentje magától értetődően megszavazott, és az orosz cárizmus Dumájában is természetesen elfogadtak. Semmi rendkívüli és égbekiáltó bűn nem volt Tisza István törvényjavaslatában. A hazai ellenzéknek mégis sikerült először egy kormányválságot kirobbantania 1904-re, megbuktatva az addig többségben kormányzó Szabadelvű Pártot, hogy aztán az ellenzéki pártok koalíciója kormányozzon 5 évig, majd 1910-től az újra többségi hatalomra kerülő régi-új (Nemzeti Munkapárt nevű) kormánypárt ellen ott folytassa az obstrukciót, ahol abbahagyta.

Az ellenzéknek a parlamenti és a parlamenten kívüli radikális része – teljesen hamis tudattal – a politikai lázadás, egy ún. polgári demokratikus forradalom idejének elérézését 1912-re látta meg. Szinte folytonossá akarták tenni az utcai tüntetéseket. Március 12-én a szociáldemokrata párt nagy munkástüntetést szervezett a Justh párt parlamenti harcainak támogatására. Március 24-én egy újabb nagy választójogi tüntetést szerveztek, amelynek keretében a Nemzeti Múzeum párkányáról Justh és a szabadkőműves Jászi szólt uszító hangon a tömeghez, majd az aztán a parlament elé vonulva már szocialista tüntetésbe kezdett, és csak a rendőri közbelépésre oszlott fel.

Ugyanezen a napon hangzott el a szélsőbalos és radikális Galilei-körben Ady Endre *Új tavaszi sereg-szemle* című lázító verse.

Április 8-án a Khuen–Héderváry-kormányt sikerült is megbuktatni, és Lukács László alakított új kormányt ugyancsak a kormányzó párt többsége alapján, ismét munkapárti programmal, április 22-én. Május 22-én választották házelnökké gróf Tisza Istvánt, akinek határozott célja volt a házszabály módosításával letörni az ellenzék technikai obstrukciós eszközét.

Másnap, május 23-án a szociáldemokrata párt általános sztrájkot rendezett, és a feluszított munkásság a külvárosokból előzönlötte a pesti utcákat. Az engedély nélküli politikai tüntetés ellen kivezényelt rendőrséget megtámadta a tömeg, kirakatokat tört össze, villamosokat rongált meg, fordított fel, utcakövekből barikádokat próbált emelni. Ekkor jelenik meg Ady Endre *Rengj csak, Föld* című újabb uszító verse is. A rend-

őri tömegoszlatás következtében 1 rendőr és 5 munkás halt meg, 182-en sebesültek meg, és 300 főt letartóztattak. Másnap több vidéki városban is megmozdulások történtek. Közülük kiemelkedik a pécsi, győri, szegedi, temesvári, kolozsvári, szolnoki, miskolci, kassai, pozsonyi tüntetés, munkabeszüntetés, amelyet a hatósági erők mindenütt feloszlattak. A munkásmozgalom arra törekedett, hogy a május 23-i esemény *vérvörös csütörtök* néven rögzüljön a munkások emlékezetében.

A tüntetési hullám lecsengése után, június 4-én Tisza István elfogadtatta az Országgyűléssel a véderőjavaslatot, és karhatalmat vezényelve a parlamentbe, eltávolította az obstruáló és vadul zajongó ellenzék tagjait. **Június 7-én** egy szélső radikális képviselő, Kovács Gyula két pisztolylövéssel **merényletet követett el** a házelnöki székben ülő **Tisza István ellen**. A lövések nem találtak, de máig láthatóan belefűrdtek a házelnöki emelvénybe. Az obstrukciót, amely rövid megszakításokkal 1896-tól 1912-ig megbénította a magyar parlament működését, mindenesetre Tisza István végleg letörte. A kor liberális parlamentjére jellemző azonban, hogy a gyilkossági kísérletet tevő merénylet a későbbiekben, az ellenzék óriási ovációjával, felmentették. De jellemző az is, hogy a merénylet után két nappal jelent meg a Világ hasábjain Ady Endre **Rohanunk a forradalomba** című újabb uszító, forradalmi verse, azonban csak egy év múlva, egy újabb lapban való közléséért indítottak ellene pert, de aztán felmentették.

A vers keletkezési körülményei

Mint látjuk, Ady Endre eme politikai, közjogi országos és parlamenti eseményekkel szinte együtt lélegzik, teljesen elmerül bennük, és naprakészen szállítja a különböző baloldali, szélsőliberális, radikális újságoknak, folyóiratoknak kifejezetten politikai felhangú és szélsőradikális, balliberális álláspontot tükröző cikkeit, tárcáit, kritikáit, verseit. Ady egész költészetének egyik fő jellegzetessége az esztétikailag új, dekadens hang, az új, franciás modernség, a szimbolizmus, a szecesszió és néhol már az expresszionizmus költői stílusának meghonosí-

tása a magyar irodalomban. A másik legmeghatározóbb vonása, hogy közéleti lírikus akar lenni, akit nagyon erősen foglalkoztatnak a magyarság sorskérdései, illetve az egész magyar állam és társadalom politikai viszonyai, amelyeket ő egy kifejezetten baloldali, marxizáló, polgári radikális forradalmi világkép jegyében és retorikával szeretne megváltoztatni egy váteszes, messiási szerepkörben. Ebbe a harci stratégiába állítja költészete legjavát, témáinak, szereplő-változatainak zömét. Idesorolhatók tehát a szimbolikus tájversei (pl. A magyar Ugaron ciklus, 1906), a magyarságversek (pl. A téli Magyarország ciklus, 1908; A magyarság titkai ciklus, 1910), a paraszti forradalmi versek (pl. Az utca éneke ciklus, 1908; Szép magyar sors ciklus, 1912), a kuruc versek (pl. Esze Tamás komája ciklus, 1909; Sípja régi babonának ciklus, 1914) és a munkás-proletár forradalmi versek (A Jövendő fehérrei ciklus, 1909; Szent Lélek karavánja ciklus, 1913; Véres panorámák tavaszán ciklus, 1914). De fellelhető ez a minden régi és úri (feudálisnak bélyegzett) dacos tagadása az ars poetica énéverseiben és a hiányérzetverseiben is. Ady-nak ez az erősen antiklerikális, antitradicionális, forradalmi jellegű – a magyar nemesi-polgári elit által történelmileg, szervesen kialakított erkölcsi, társadalmi és politikai – rendet felforgatni akaró, a Nyugatot, főként a korabeli kapitalista, polgári Franciaországot lemásolandó példaképnek tartó világlátása és politikai törekvése már nagyváradi éveiben kezdett erősen kialakulni. Érdeklődési körének irányára roppant erős hatást gyakorolt a századforduló Nagyvárának döntően zsidó polgári, értelmiségi szellemi légköre és nagyvilágias, éjszakai züllött, lokális, mulató életmódja. Itt tett szert kétes hírnévre a Kanonok-sorról írt, *Egy kis séta* című gúnyos, antiklerikális pamfletjével, amely a Nagyváradi Friss Újságban jelent meg 1901-ben. Hamarosan kapcsolatba került a nagyváradi László király szabadkőműves-páhollyal is, megismerkedve Várady Zsigmonddal. Innen indult nagy szerelmi kalandja is a dúsgazdag, Brüll Adél nevű nagyvilági, férjezett szeretőjével, akivel szinte évről évre kiutazott Párizsba, ahová először egyébként már 1898-ban kijutott a szintén szabadkőműves Kincses Gyula zilahi gimnáziumi tanárának jelentős pénzügyi támogatásával. Később Budapesten mélyítette el

kapcsolatát ugyanezzel a polgári radikális, baloldali társadalmi körrel. Köztük volt Hatvany Lajos, Vészi József, Kabos Ede, Ignotus Hugó, Fenyő Miksa, Osvát Ernő, Jászi Oszkár, Kunfi Zsigmond, Bölöni György, Bíró Lajos, Földessy Gyula, Bródy Sándor, Dénes Zsófia, Kaffka Margit, Krúdy Gyula, Nagy Endre, Papp Viktor, Reinitz Béla, Móricz Zsigmond, Schöpflin Aladár. Ez utóbbi, aki egyébként ebben az időben a Huszadik Század és a Nyugat főmunkatársa, vezető kritikusa volt, így vélekedett Adyról: *„Emberi lény-e a legnagyobb ellentétekből volt összeszöve. Tudott nagyon jó lenni, és tudott gonosz lenni: Gyanakvó volt, a legtöbb emberről rosszat mondott, de volt öt-hat hű embere, akikkel mindig jó volt, s másoktól sem tűrte, hogy rosszat mondjanak róluk. Kötődni (értsd: kötőzködni) szeretett velük is, különösen Móricz Zsigmonddal, aki ki volt neki szolgáltató, mert nem volt elég lélekjelenele, hogy visszavágjon neki. De éppen ő róla nagy véleményrel volt, mint íróról. Féltékeny volt költői hírnevére és vezérségére, a legcsekélyebb kritikai megjegyzés túske volt a lelkében, más lírikusok sikerét nem nézte mindig jó szemmel, de volt benne becsületesség, hogy tehetségüket ne vonja kétségbe. [...] Fiatalkorral kezdve, akik gyakran felkeresték, hódolattal, tanácsért, biztatásért, vagy pártfogásért, jóindulatú és kedves igyekezett lenni: De volt a lényében bizonyos kajánság, ami egyre ritkább normális állapotában inkább csak gonoszokdásban nyilvánult. Az alkohol romboló hatással volt rá, felszabadította rossz ösztöneit, ilyenkor veszekedős, sértődő és sértő volt, felelőtlenül, sokszor démoni gonoszság szállta meg.”* (Schöpflin Aladár: Ady Endre. Nyugat, Budapest, 1934)

Politikai kapcsolatba került a polgári radikálisokkal, a Huszadik Századdal, a Galilei-körrel, a szociáldemokrata párttal, és tagja lett, éppen 1912-ben, a szabadkőművesek Martinovics-páholyának is – Jászi Oszkár barátja jóvoltából. Ugyanezért vették fel ide tagként a szociáldemokrata, később kommunista Pogány Józsefet is. Ez a páholy volt az ország legradikálisabb szabadkőműves szervezete. Ady ezen körök baloldali, polgári radikális lapjaiban publikált: Nagyváradai Napló, Világ, Huszadik Század, Jövendő, Nyugat, Népszava, Szocializmus stb.

Az ominózus 1912-es évben tehát több forradalmi verse is napvilágot látott. Nem véletlen, hogy ezek a versek mindig aktuálisan akartak reflektálni az éppen aktuális politikai eseményekre. Amikor május 23-án kitört a véres budapesti munkástüntetés, **Babits Mihály** a **Május huszonhárom Rákospalotán** című versével reagált az eseményekre, a rezignáltsággal vegyes forradalom iránti lelkesedését a Jövő iránti kételyébe áramoltatja:

„Visztek-e még ma odáig, ahol most csörren az ablak, / hol most csorran a vér, forran a forradalom? / hol zajgó tömegben most úr a néma Petőfi / s sarkra az Eszme kiáll isteni ríma gyanánt; / hol tán míg írom ezt, Magyarország nagy betegágyán / véres kínok közt megszületett a Jövő. // Ó te Jövő, aki jössz és senki se sejti, hogy itt vagy; / jössz és senki se lát; jössz sűrű fátyol alatt, / mit hoztál, idegen? mit, mit viszel el? van-e célod / vagy boros emberként ingatod útaidat?”

Babits végső mondandóját pedig nem a rombolásra való uszítással, hanem a rendre törekvő alkotói igénnyel zárja le: *„Mindnek: »Félre vakult csökevény, s ti koholt ideálok! / Nem játék a világ! Látni, teremteni kell.«*”

Ezzel szemben Ady az ugyanezen tüntetésre írt versében, a **Rengj csak, Föld** címűben, amelyet egyébként kifejezetten az általa gyűlölt Tisza Istvánnak címzett, már a rombolásra szólít fel:

„De rengj csak Föld, mert elvégeztetett, / Ős, buta tornyok bábelien esnek / S, hajhó, majd véres, szép uccák során / Bősz torony-lakók romok alá esnek: / Régi dal, régi dal.”

Ebbe a tematikai sorba illeszkedik a **Rohanunk a forradalomba** című verse is, amelyet a Tisza István ellen elkövetett 1912. június 7-i gyilkos szándékú parlamenti merénylet után pár nappal közölt le a Világ című lap.

Petőfi után Ady Endréig – a XIX. sz. második felében – tulajdonképpen forradalmi költészetéről nem beszélhetünk a magyar irodalomban. De akkor is megváltozott. Ez már nem a forradalmi romantika kora. De a költői magatartásforma is el-kényelmesedett a forradalmi költészetet illetően. Petőfi fizikális szervezőmunkájával, harci kiállásával szemben Ady már csak szereplőként gyakorolta a forradalmiságot a kávéházak és kocsmák füstös zugaiban. Eme időszakban vagy nem volt lehetőség nyíltan politikai verseket írni (oszt-rák neoabszolutizmus kora – 1849–1866), vagy

már nem volt rá igény, társadalmi alap, mert egy teljesen békés gazdasági, politikai és társadalmi konszolidáció kezdődött el (Kiegyezés, 1867), amely egy óriási, többoldalú dinamikus fejlődést és gyarapodást indított el Magyarországon. Ettől kezdve már senki sem gondolkodott forradalmi változások szükségességében. Tulajdonképpen a századforduló után sem volt meg az objektív alapja forradalmi jellegű politikai mozgásoknak, változásoknak, mert reformok útján is lehetett, lehetett volna előrehaladni. A forradalmi attitűdöt inkább mesterségesen kreálták bizonyos szélsőséges, balliberális és radikális fővárosi elemek, beépülve a szociáldemokrata pártba, az agrár-szocialista mozgalmat gerjesztve és a radikális szabadkőműves páholyokon keresztül, zömében külföldi minták alapján. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy akár már az 1890-es évektől ne lettek volna aratósztrájkok, agrárproletár-tüntetések vagy akár városi munkásfelvonulások, de attól még valójában nem volt forradalmi helyzet, a rendszer alapvetően jól működött. Jelentős gyúanyagot adott a XIX. sz. vége felé felerősödő nemzetközi marxista munkásmozgalom propagandája és politikai tevékenysége, különösen a franciaországi ún. párizsi kommün híre, másrészt a Nyugat-Európában divatossá váló anarchista mozgalom terjedése, harmadrészt az oroszországi narodnyik mozgalom, főként az 1905-ös orosz polgári demokratikus forradalmi kísérlet hatása, továbbá a nemzetközi szabadkőműves-páholyok intenzívebb működése. Mindez párosult a marxista gazdasági és társadalomelmélet, a szociológia, az erősen fellendülő pozitivistá valláskritika, az ateista, materialista filozófia értelmiségi rétegekben való terjedésével. Így nálunk, Magyarországon is kialakult a századfordulóra egy internacionalista, társadalom-mérnökösködő, a tradicionalitást, a szakralitást, a hierarchiát elvető progresszív polgári radikális értelmiségi új réteg, amely a munkásmozgalmal keresve a kapcsolatot, egy folytonos politikai feszültséget akart mesterségesen gerjeszteni, a fennálló törvényes rend és gazdasági prosperitás fellazításán, így a politikai rendszer megdöntésén fáradozott. Ennek a típusnak egyik fő képviselője Szabó Ervin volt, aki maga is gyilkos merényletre készült Tisza István miniszterelnök ellen. Ebbe az izgága, gyökértelen, örökösen bujtogató, láng-

csóvával hadonászó értelmiségi réteg hálójába keveredett bele Ady Endre is, akinek jellembeli gyengeségei, züllésre való hajlamossága, önpusztító életvitele, örökös pénzéhsége, gyenge idegrendszere is terelték a költőt abba az irányba, amely egyre jobban szembefordította őt saját fajtájával, társadalmi és kulturális gyökereivel. Nem véletlen, hogy egy sajátos újpogánysági szerepkörben és egy mindenkin kívülálló és gögös nietzscheiánusi felsőbbrendűségi tudatban kereste a saját identitását. Ezek a fenti hatások oly erővel ragadják magával a költőt, hogy élete végéig sem tud visszatalálni eredeti gyökereiig, sohasem jut el tévedéseinek igazi felismeréséig, téves lépéseinek megbánásáig. Istenes versei is csak lelki vergődését, elidegenedettséget, züllött életéből fakadó betegségtudatát, valamiféle elkárhozottság tudatát tükrözik, de a valódi megtérésre nem volt lelkiereje.

Rohanunk a forradalomba (1913)
Garami Ernőnek küldöm.

Utólszor raktak katonákat,
Pandúrt s vérebeiket nyakunkba:
Végig-kacag vidám testünkön
Győzedelmes tervünk: a Munka.
Mi megmunkáltuk, hajh, jól a lelkek,
Rabságok, sebek, bűk és keservek
Izzadtságos, rossz, magyar földjét
S ha most támadunk, le nem vernek.

A csúf Halált itt vetették el
Soha-soha ki-nem-kelésre
És ma mégis a Duna-tájon
Legbujább a harag vetése
S itt liheg a Halál virradatban,
Mint szabadulás hite a rabban,
Ez a legkülömb élet-sejtő
Ma nálunk jár-kél legvigabban.

Néztek bármerre, sorsot láttok
És isteni robbantó kedvet,
Élettel-kináltak aggódnak
S buta haldoklók lelkesednek:
Nép készül az ó selejtes bűnre
S mielőtt a régi mód letűnne,
Már összefogva az új itt áll
Glóriásan és fölkészülve.

Minden a Sorsé, szeressétek,
Őt is, a vad, geszti bolondot,*
A gyujtogató, csóvás embert,
Úrnak, magyarnak egyként rongyot.
Mert ő is az Idők kiküldöttje
S gyujtogat, hogy hadd hamvadjon össze
Hunnia úri trágyadombja,
Ez a világnak nem közösse.

Bécs, babona, gróf-gőg, irigység,
Keletiség, zsandár, alázat,
Egy Isten se tudná lefogni
Ereinkben ma már a lázat.
Ma még tán egymást összetévesztjük,
Holnap egy leszünk, észre se vesszük.
Ölés s tisztítás vágya gyúlt itt,
Tegyünk a tűzre, ébresztgessük.

Hallgassátok az esték zümjét
S friss sóhaját a reggeleknek:
Budapestnek futós uccáin
S falvak csöndjén dühök remegnek.
Süpped a föld, ha súlyosat hágnak,
Olyat látunk, amit sohse láttunk:

Oldódik a nyári melegben
Fagyos, keserves, magyar átkunk.

Eljött hát végre a pusztánkba
Isten szent küldöttje: a Sátán.
Szüzek voltunk a forradalmak
Magas, piros, hős nászi-ágyán.
De bőrünk alól kisüt lobogva
Már vérünk, e bús, mindeddig lomha.
Csönd van, mintha nem is rezzennénk
S rohanunk a forradalomba.

* Gróf Tisza István

A vers címében a forradalom szó a vers szövegvilágának központi fogalmát tartalmazza. Ráadásul a megszólaló azt célként tételezi, hiszen a dinamikus cselekvés (rohanunk) egy célhatározó ragos névszói alakkal van összekötve. A cím mint mondat predikatív szerkezete ráadásul többes szám első személyű, ami arra utal, hogy a lírai énben a megszólaló azonosul azzal a tömeggel, amelyhez beszél. Alcímében jelzi, hogy Garami Ernőnek küldi ezt a verset, aki az akkori MSZDP egyik meghatározó marxista vezető ideológusa volt.

Ady Endre a *Rohanunk a forradalomba* című versében határozott közösségi programot és célt hirdet, a forradalmi cselekvést, a forradalmi vál-

tozást, a régi mód letűnésével a „glóriásan és felkészülten” itt álló új módot (politikai-társadalmi változást), amelyet közösen, összefogva lehet csak elérni. A vers tehát szembeállítja az elérendő, a nép számára reményteli új világot a zsarnokinak, leigázónak, szenvedést okozónak, „úri trágyadombnak” nevezett és láttatott régi világgal, amelyet le kell dönteni az elnyomott népben felhalmozódott haraggal és dühvel, amelynek erejével olyan magasra hághatunk, hogy a forradalmi tett forráságában végre feloldódhat majd a „fagyos, keserves magyar átkunk”, a „bús, lomha vérű” tehetetlenségre ítéltségünk.

A költemény 7 darab 8 soros strófából áll. **Az első versszak** felütésében a megszólaló egy közelmúltbeli eseményt idéz fel, az 1912. május 23-án lezajlott budapesti munkástüntetésre utalva mintegy dacosan, szinte fenyegetőleg kijelenti többes szám első személyben, tehát a nép nevében, hogy: „Utólszor raktak katonákat, / Pandurt s vérebeiket nyakunkba.” Önbizalomittasan, cinikusan „kacagva” árulja el, hogy abból származik ez a nagy magabiztosság, hogy már jól elő van készítve, meg van munkálva a rabságban, fájdalomban szenvedő magyar nép lelkének talaja, tehát már megedződött a nép a szenvedésben, ezért biztatja övét: „S ha most támadunk, / le nem vernek.” E tételmondatként megfogalmazott cél tér vissza majd nyomatékosítva a címben is megfogalmazott formában a 7. strófa utolsó sorában.

A második versszak tovább bontja a bús, keserves lelkek bús altalajának, a „rossz magyar föld”-nek a képét azzal, hogy az általános alanyú valakik, a rosszak, ebbe a földbe „[a] csúf Halált itt vetették el / Soha-soha ki nem kelésre”, de „ma mégis a Duna-tájon / Legbujább a harag vetése / S itt liheg a Halál virradatban”. Ady oximoronjai félelmetesek és fenyegetők. Nagybetűs Halált és haragot mond az Élet (a búza) helyett, és ezekhez a negatív névszókhoz társítja a vetés és a kelés igei névszókat. Továbbá a Halál pusztító erejéhez társítja a virradat képét, ráadásul ez a Halál lesz itt a „legkülömb élet-sejtő”, ami „itt liheg” és „jár-kél legvígabban”. A költő tehát a nagybetűs Halál csúf képét úgy állítja elének, mintha benne lenne a szabadulás minden reménye. Ezzel a cinikus tálalással nemcsak a május 23-i atrocitások áldozataira utal, mint szá-

mára a lelkesülés eszközeire, hanem előrevetítéssel a negyedik versszakban megidézett Tisza Istvánra is, aki ellen gyilkos merényletkísérlet történt a vers megírása előtt 3 nappal. Igaz, hogy abba a házelnök úr akár bele is halhatott volna, de a költő szerint a nagybetűs Halál itt, Magyarországon a raboskodó nép számára a „szabadulás hiteként” liheg, amitől tehát nem kell félni. Így készíti elő a költő a halál szakrális szinonimáját, a Sátánt, akit a 7. versszakban már „Isten szent küldöttjének” nevez.

A harmadik versszakban a halál, a bűn megítélését már a személytelen sorsra bízva, amelyet később már nagybetűsen megszemélyesít, akinek „isteni robbantó kedve” van. A nép által végrehajtandó, készülő büntől – tudniillik a halálos lázadástól – csak a jólétben élőknek kell félniük, a „buta haldoklók” – a nyomorgók – „lelkesednek”, hiszen ez a bűn már rég nem számít, hiszen már „ó selejtes”, mintha mára a lázadás, a gyilkolás erénnyé vált volna, tehát nincs helye a büntudatnak. Ezért is „Isten szent küldöttje: a Sátán”. A „régimódot” tehát le kell dönteni, de már annak ledőlése előtt itt áll az új. Ez tehát az új eszme, az új társadalomtudományi módszer, a marxizmus, amely megváltoztatja a társadalmi rendet, amelynek zászlóvivői már itt állnak „[g]lóriásan és fölkészülve” a nagy harc megvívásának vezetésére.

A negyedik versszak tovább értelmezi a Sorsot, akit tehát szeretni kell, mert az mindent elrendez, mindenkit irányít, a lázadás győzelmére törő népet és az azt sanyargatókat is. Ezért szeretni kell konkrétan a gyűlölet fő céltábláját, „a vad, geszti bolondot” – Tisza Istvánt is, az „Úrnak, magyarnak egyiként rongyot” –, mert ő is „gyűjtogató, csóvás emberként” valójában a Sors akaratából tölti be végzetét, „ő is az Idők küldöttje” azzal, hogy saját maga gyűjti fel „Hunnia úri trágadombját”, amelynek semmi köze a haladó világhoz, a Nyugat világa szempontjából egy teljesen idegen, kiközösítendő ország. Ezekkel a szavakkal Ady Endre nemcsak a korszak legnagyobb magyar államférfiúja fölött tör palcát, mond méltatlanul legyalázó ítéletet, hanem a korabeli Magyarországról is, a magyar alkotmányos királyság polgári jogállamáról, törvényes rendjéről is, azért, mert annak uralkodói, politikai elitje minden liberalizmusa ellenére még ragaszkodik

némi nemzeti öntudathoz, tradicionalizmushoz, szakralitáshoz, organikus, történelmileg kialakult hierarchiához. Ezért idegen a Nyugat szemében, ezért kell kiközösíteni, hiszen ott már mindezen értékek lerombolása – főként Franciaországban – rég megtörtént. Ady Endre pedig a Nyugat elkötelezettje. **Micsoda áthallása van ennek napjaink európai uniós erőviszonyait, a mainstream balliberális ideológia hegemoniára törekvését, a hazai ellenzék kormány- és nemzetgyűlölő hangját és aknamunkáját figyelve, a minden más irányt, a V4-eket, de különösen Magyarországot, az Orbán Viktor vezette kereszténydemokrata-nemzeti FIDESZ-KDNP-kormányt elvető nemtelen támadásokat tekintve!**

Az ötödik versszak már a gyűlölt személy világát általánosítja, és ezt a gyűlöletet kiterjeszti az egész magyar politikai uralkodó osztályra, amelyet ezzel a felsorolással jellemez: „Bécs, babona, gróf-gőg, irigység, / Keletiség, zsandár, alázat”. Ebben már benne van mindennek a tagadása: az Osztrák–Magyar Monarchia elvetése, a katolikus egyház eltiprása, a földbirtokos arisztokrácia és nemesség kiirtása, a történelmi, nemzeti hagyományok kiiktatása, a törvényes rend és betartatóinak szétverése, mert mindez úgymond fenntartja az elmaradott, műveletlen feudális, zsarnoki és a népet megalázó viszonyokat. Ady nyíltan ki is mondja ebben a versében az uszítás vezényszavait: „Ölés s tisztítás vágya gyult itt, / Tegyük a tűzre, ébresztgessük.”

A hatodik versszakban a költő már többes szám második személyt használva folytatja a felhívást, konkrétan, hogy figyeljenek egymásra az emberek, hallják meg egymás indulatait, tiltakozásait Budapesten és a falvakban egyaránt, mert szinte mindenütt benne van a levegőben a dühkitörés. Az agitátor költő azt ígéri a népnek, hogy ha végre megindul egyszerre, ha képes a passzivitásából maga fölé emelkedni, akkor a lázadás hevében végre fel fog oldódni „[f]agyos, keserves magyar átkunk”, azaz végre ki fog törni ezeréves elnyomatásából.

Így érkezik el a lázadásra agitáló költő a költemény csúcspontjához, a hetedik strófához, amelyben már nem is jósolja, hanem egy patetikus gesztussal szinte üdvözli, belelátatja a magyar tájba a megérkezett Antikrisztust: „Eljött

hát végre a pusztánkba / Isten szent küldöttje: a Sátán.” Ezt a minden létezését tagadó képet készítette tehát elő a költő már az első versszak kezdete óta, ennek a megdöbbentő képnek a kimondására és vizionáltatására készült, ezzel akart az olvasóban hatást elérni: az istentelen és idegen szívűekben fellelkesítő, az istenfélő és magyar szívűekben felbőszítő hatást, akarva-akaratlan. Ehhez a képhez társítja, már az ösztönökre, a zsigerekre erotikusan hatni akaróan, a nászi ágypogány, véres rituáléjára emlékeztető beteges lelkű reflexióját. „Szűzek voltunk a forradalmak / Magas, piros, hős nászi-ágján / De bőrünk alól kisüt lobogva / Már vérünk, e bús, mindedig lomha. / Csönd van, mintha nem is rezzennénk / S rohanunk a forradalomba.” Azaz az eddig még ártatlan, tapasztalatlan és csendes, lassú vérű magyar nép a Sátán vezényelte orgián hirtelen felgerjed, és vad szeretkezésbe kezd a forradalommal. Ebbe az extázisba torkollik tehát a vers gondolatmenete, adekvátnan tükrözve Ady Endre borgőzös, szélsőségesen szenvedélyes, erotikusan túlfűtött lélektani habitusát.

Kritikai összegzés

A befogadó számára a vers mondanivalójának problematikája nem abból fakad, hogy ez az elképzelt program, annak mindenfajta metaforájával, szimbolikájával és kifejtési módjával nem lenne önmagában szövegösszefüggése szerint érthető, hanem abból, hogy a költő történelmi látásmódja és világértelmezése, virtuális valósága oly mértékben eltér a korabeli tényleges társadalmi valóságtól és a történelmi múlt valódi összefüggéseitől, ráadásul ezt olyan gyűlölködő és elfogult hangnemben fejt ki, hogy jóérzésű és megértésre törekvő ember nem tud a vers lelkületével és szellemével azonosulni. Ady Endrének ugyanis az a szinte dogmatikusan magára erőltetett rögeszméje, hogy a dualizmuskori Magyar Királyság – még az 1910-es években is – egy teljesen elavult, középkorias, feudális állam és társadalom, mintha Dózsa György idejében lenne, ami ellen fel kell lázadni. Ady szemüvege tehát olyan homályos a szubjektív és elvakult, az egész fennálló rendszert totálisan tagadó lázas indulat párájától, hogy egyszerűen nem képes

észrevenni, élesen meglátni és felmérni azt, hogy ez az ország 1867 óta hová fejlődött, milyen óriási eredményeket ért el a polgári alkotmányosság, a jogállam kérdésében, az infrastruktúra kiépülése, a gazdasági és pénzügyi fejlődés, gyarapodás, az ipar, a technika, a közlekedés, a városiasodás, az egészségügy, az oktatás, a közigazgatás, a közrend fejlődése szempontjából, mennyit fejlődött a mezőgazdasági termelés mennyiségi növekedése és minőségi változása szempontjából, mennyit változott a falu arculata, mennyit növekedett a vidék, az agrárnépesség, a városi munkásság életszínvonala a kiegyezés, pláne az 1848-as forradalom előtti viszonyokhoz képest, holott már akkor is magasabb szinten állt Magyarország minden tekintetben, akár a szerb, a román fejedelemségekhez képest vagy a korabeli orosz cári birodalomhoz képest is. A XX. századra messze megelőztük civilizációs és polgári fejlettségi kérdésekben ezeket az országokat, de sok tekintetben jóval magasabb szinten álltunk a korabeli Itáliánál, Spanyolországnál, Portugáliánál vagy pláne Görögországnál is. Modernizációs tekintetben Ausztria fejlettségi színvonalával vetekedtünk, de néhány dologban (pl. tudomány, technika, közlekedés, művészet, irodalom, városiasodás) versenyre kelhettünk akár Franciaországgal, Belgiummal, Hollandiával vagy Németországgal is. Miért akarta Ady kiragadni Magyarországot a valós összefüggésekből, miért nem tudta reálszerűen nézni az elért eredményeket és az előttünk álló, még megoldásra, fejlesztésre váró feladatokat? Az egyszeri, balliberális szemüvegű irodalmár erre kapásból azt válaszolná, hogy azért nem, mert nem politikus, társadalomtudós vagy történész volt Ady, hanem költő. Mintha ezzel a varázsigeszerűen használt fogalommal, jelzővel egy embert minden felelőssége alól fel lehetne és fel kellene menteni. A költőnek tehát mint embernek, de mint művésznek is, tulajdonképpen semmilyen felelőssége, erkölcsi kötelezettsége nincsen? Sem az emberekkel, sem az olvasókkal, sem az igazsággal, sem a valósággal, sem a tisztességességgel szemben? Mert ő költő? Már Ady kortársai, de az azóta eltelt idők mérvadó szakirodalma is régen megállapította, hogy Ady Endre poétikai, esztétikai szempontból ugyan hagyott maga után fennmaradó értéket, azonban

közéleti, társadalmi, főleg politikai mondanivalója és üzenete szempontjából nem releváns. Aki Ady költészete alapján akarja megérteni, megtanulni, pláne tanítani a dualizmus korának világát, valóságát, az jobban teszi, ha ezt a rossz szokását elhagyja, és inkább előveszi pl. Szekfű Gyula, Gratz Gusztáv, Pölöskei Ferenc, Diószegi István, Fejtő Ferenc, John Lukács, Gerő András, Nemeskürty István, Tőkéczi László, Kozári Mónika, Ligeti Dávid, Sente Zoltán történettudományi munkáit.

Végül idekiváncozik **Kosztolányi Dezso** rendhagyó nagy kritikai írása Adyról az **Írástudatlanok árulása** (A Toll, Bp., 1929. július 14. I. évf. 13. szám). Ady kortársi nagy költője, regényírója, újságírója, publicistája, esztétája, nyelv-művelője, műfordítója hallatlanul finom, cizellált, precíz és pontos ítéleteivel, kellő érzékenységgel és hozzáértéssel, hitelesen alátámasztott, főként esztétikai szempontú elemzésével szinte mindenben egyet lehet érteni, ha az ember nem tartozik azon „Ady-fanok” csoportjába, akik idestova százhusz év óta véleménydiktátorokként leuralják az egész magyar irodalmi, esztétikai, politikai-ideológiai közéletet, főként a második világháború vége óta. Kosztolányi éppen ezeknek a főként politikai okokból elvakult Ady-istenítőknak akart üzenni a kijózanítás és a teatralitás ködfüggönyének lerántása céljából. 1945 után természetesen ezt az írást is agyonhallgatták, mint annyi minden mást a kommunizmus és a balliberalizmus sötét felhőtömbjével beborított kis hazánkban. Zárásképpen szeretném idézni kritikájának végén található összefoglaló sorait:

„»Iskolát« nem teremtett. Mindez a politikai hűhó folytán került a köztudatba s néhány szajkózó könyvbe. Sok hangos híve volt, de tanítványa, követője alig, néhány korán letűnt, értéktelen epigont kivéve, aki nagybetűit, hányavetiségét majmolta. Azok, akik vele együtt jelentkeztek, a maguk útján jártak. Lendülete bátorítólag hatott egyesekre, de vezérkedése csak társadalmi jellegű volt. Az irodalmi matéria, melyet hozott, nem alkalmas a folytatásra, mások fejlesztésére.

Csak jelszavai keringenek, de szavai nem váltak vérré, mint Petőfiéi, vagy Aranyéi. Nyelve sokszor ízesen magyar, de szókincse nem gazdag. Azok az újítások, melyekkel kísérletezett, összetételei, elvonásai nem szerencsések, többnyire kiagyaltak, mesterkéltek. (Tavaszhárás, Csók-kunyhó, göth, hars stb.) Kevés költő hagyott maga után annyi selejtet, művészileg idétlent és modorost. Mégis jelentős tehetség volt. Maradandót alkotott azzal a harminc-negyven versével, mely pályája szerencsés termékének tekinthető. Nem tündököl a lángész kápráztató fényével. Helye nincs is se Petőfi, se Arany, se Vörösmarty, se Berzsenyi mellett, csak az érdekes, csonka nagy tehetségek között. Akadhatnak olyanok, akik ezután is sokkal többre értéklik, mint én, sokkal kedvezőbben, sokkal elnézőbben látják alakját. De lehetetlennek tartom, hogy a művészetre fogékony, tisztafejű emberek között nagy különbségek tátonganának megítélése tekintetében. Most pontot teszek erre a hosszúra nyúlt vitairatra. Azért, amit itt írtam, vállalom a felelősséget. Hogy beteges rajongói miképp vélekednek cik kem felől, nem érdekel. Hogy a rosszhiszeműek milyen rugóknak, milyen érdekcsoportok közbelépésének, milyen titkos és aljas sápok kecsegtetésének tulajdonítják váratlan jelentkezésem, közönyösen hat. Nem hirtelen támadt, sokáig érlelődött elhatározásom azt sugallta, hogy kötelességem tiltakozni egy olyan divat ellen, mely bár balkanizmusba fullad és irodalmunk európai szintjét veszélyezteti, akkor amikor talán a hivatalos, irodalmi fórumok is hajlandók volnának becikkelyezni Ady közkeletű értékelését, csak politikai magaviseletére kaphatnának kissé jobb bizonyítványt. Lelkiismeretem parancsára vallottam. Vajmi kevés reményem van arra, hogy föl szólalásomnak azonnal fogamatja lesz. Tapasztalat szerint nálunk nemigen szokták átértékelni az irodalmi ítéleteket. Egyes költők megrögződnek azon a helyen, ahová egyszer beskatulyázták őket. De az idő a lelkekben talán mégis megérleli szavaimat. Nemcsak a jelennek írtam ezt, hanem a jövőnek is. Attól várom igazolásomat.”